

»Možgane, prosim.« Vzpostavitev in ovrednotenje Zbirk modelov organov v knjižnici Medicinske fakultete Univerze v Mariboru in Univerzitetni knjižnici Maribor

“The brain, please.” The establishment and evaluation of anatomical collection in the Library of the Faculty of Medicine at the University of Maribor and in the University of Maribor Library

Boža Janžekovič, Zorica Milinovič

Oddano: 1. 7. 2020 – Sprejeto: 17. 2. 2021

1.04 Strokovni članek

1.04 Professional article

UDK 027.7:611(497.4Maribor)

<https://doi.org/10.55741/knj.65.3-4.7>

Izvleček

Namen: Ustanovitev Medicinske fakultete Univerze v Mariboru (MF UM) je vplivala na spremembe v knjižnični dejavnosti na tej univerzi. Na začetku je knjižnično dejavnost novoustanovljene fakultete izvajala Univerzitetna knjižnica Maribor (UKM), kasneje pa je fakulteta vzpostavila lastno matično knjižnico. Pojasniti želimo nastajanje, vlogo, pomen in vrednotenje vpeljanih novih posebnih knjižničnih zbirk v UKM in knjižnici MF UM, na primeru *Zbirke modelov organov in kosti človeškega telesa*. Zbirki smo zgradili zaradi potreb študijskega procesa medicine na Univerzi v Mariboru. Predstavljamo in analiziramo uporabo zbirk v določenem obdobju, in sicer s kazalcema *obrat knjižnične zbirke* in *izposoja na potencialnega uporabnika*, pregledom časovne uporabe sobe dr. Zore Janžekovič v UKM in evidenco izposoje *Zbirke modelov organov človeškega telesa in kosti* na MF UM. Z dobljenimi rezultati želimo potrditi uporabnost obeh zbirk, upravičenost vlaganja v upravljanje in potrebo po njuni nadaljnji izgradnji.

Metodologija/pristop: Za oceno uporabnosti knjižničnih zbirk smo zbrali statistične podatke o uporabi *Zbirke modelov organov in kosti človeškega telesa* v UKM in v knjižnici MF UM v različnih obdobjih. Podatke o uporabi zbirke v UKM smo zbrali na podlagi

letnih poročil o delu UKM za obdobje od leta 2004 do 2006, dokumentacije *Evidenca uporabe študijske sobe za anatomijo* med leti 2006 in 2011 ter iz zbirke podatkov programske opreme *Cobiss3 – Izposoja*, kjer se beleži uporaba inventarja in stolov v sobi dr. Zore Janžekovič od leta 2018 dalje. Prav tako smo podatke o izposoji zbirke v knjižnici MF UM pridobili iz izpisov *Cobiss3 – Izposoja*; od vzpostavitve zbirke se izposoja modelov beleži na ta način. Izračunali smo vrednosti dveh kazalcev, *obrata knjižnične zbirke in izposoje na potencialnega uporabnika*, s katerima smo omogočili primerljivost rezultatov.

Rezultati: Ugotovili smo, da obe zbirki dosegata visoke vrednosti uporabe oz. izposoje, kar potrjuje upravičenost nabave, obdelave in nadaljnega razvoja, ter da zbirki nimata bistvenih razlik v uporabi. Prav tako smo ugotovili, da v časovni porazdelitvi uporabnikov oz. izposoje izstopata dva vrha: prvi v pomladnih in drugi v jesenskih mesecih.

Omejitve raziskave: Raziskavo omejuje neenotno zbiranje podatkov, saj knjižnici zbira različne podatke o uporabi posebnih zbirk.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Predstavljamo argumente za upravičenost vzpostavitve obeh knjižničnih zbirk anatomskih modelov, ki smo ju vpeljali na podlagi potreb študija medicine. Z dobljenimi rezultati želimo dopolniti in izboljšati knjižnične storitve v prihodnosti. Izpeljali smo prvo raziskavo, ki se ukvarja z upravičenostjo, uporabnostjo in zgodovinskim razvojem posebnih zbirk v Sloveniji.

Ključne besede: knjižnične zbirke, posebne zbirke, anatomske zbirke, medicina, Univerza v Mariboru

Abstract

Purpose: The establishment of the Faculty of Medicine of the University of Maribor (MF UM) has had an influence on changes in the library activity at the University of Maribor (UM). In the beginning the library activity for the newly established faculty was implemented by the University Library of Maribor (UML), later the faculty has established its own central library MF UM. The purpose of this research is primarily to determine the formation, the role, the meaning and evaluation of the newly introduced special library collections at the UML and the MF UM library such as *A collection of models of the organs and bones of the human body*. The two collections were formed due to the needs of the study process in the field of medicine at the University of Maribor. We present and analyse the usage of collections in a specific period, with indicators “library collection turnover rate” and “loan to a potential user”, to enable overview of usage of the Dr. Zora Janžekovič Room in the UML and the loan of *A collection of models of the organs and bones of the human body* at the MF UM. With acquired results we wish to confirm the usability of both collections, the justification of investment in management and the need for their further formation.

Methodology/approach: For the evaluation of usefulness of library collections we collected statistical data on the usage of *A collection of models of the organs and bones of the human body* in the UML and in the MF UM library through various periods. Data on the usage of the collection in the UML was collected on the basis of annual reports on the work of the UML for the years 2004 to 2006, documentation *Records of usage*

of anatomy study room between the years 2006 and 2011 and from data collection of software C3 –Loan where the usage of inventory and chairs has been recorded in the Dr. Zora Janžekovič Room since 2018 onwards. We also gathered the data on loan of the collection at the MF UM library from records of C3–Loan module, since already from the establishment of the mentioned collection the loan of models has been recorded in this way. We calculated two indicators: *Library collection turnover rate* and *Loan of a potential user*, with which we facilitated the comparability of results.

Results: We found out that both collections reach high values of use or loan, which justifies purchase, processing and further development, and that collections have no essential fluctuations in usage. We also found out that in temporal distribution of users or loan of the collection two peaks stand out: the first in spring and the second in autumn months.

Research limitation: Limitation of our research is a fact that both libraries collect different data for the usage of special collections.

Originality/practical implications: We wanted to examine the justification of the establishment of both library collections of anatomical models which were introduced on the basis of medical study needs. With the obtained results we wish to complete and improve library services in the future. Thus we conducted the first research which deals with the justification, usability and historical development of special collections in Slovenia.

Keywords: library collections, special collections, anatomical collections, medicine, University of Maribor

1 Uvod

Zaradi vse večje potrebe po dodatnem zdravniškem kadru je bila leta 2003 z Odlokom o preoblikovanju Univerze v Mariboru ustanovljena Medicinska fakulteta Univerze v Mariboru (v nadaljevanju Medicinska fakulteta). Prva generacija študentov se je tako vpisala v študijskem letu 2004/2005, tedaj še na univerzitetni študijski program Splošna medicina (Krajnc, 2014). Že ob ustanovitvi fakultete je bilo jasno, da bo na novoustanovljeni fakulteti potrebno vzpostaviti knjižnično dejavnost. Sklenjen je bil dogovor, da bo Univerzitetna knjižnica Maribor pri tem aktivno sodelovala in nudila strokovno pomoč. V dopoljnjeni vlogi za pridobitev mnenja Sveta za visoko šolstvo Republike Slovenije za ustanovitev Medicinske fakultete na Univerzi v Mariboru in univerzitetnega študijskega programa »Splošna medicina« preberemo, da je poleg mnogih drugih ustanov ustanovitev te fakultete podprla tudi Univerzitetna knjižnica Maribor (Krajnc, 2002, str. 16). Tako je zapisano, da: »UKM ponuja na razpolago za izvajanje študijskega procesa splošne medicine prostore v stavbi Univerzitetne knjižnice Maribor, Gospejna ul. 10, v Glazerjevi dvorani s 150 sedeži, in kot vsem uporabnikom UKM zbirke študijske literature, informacijske vire in študijska mesta.«

V prispevku je prikazan razvoj knjižnične dejavnosti na Univerzi v Mariboru ob ustanovitvi druge medicinske fakultete v Sloveniji, od začetkov, ko je knjižnično dejavnost novoustanovljene fakultete izvajala Univerzitetna knjižnica Maribor, do vzpostavitve lastne matične fakultetne knjižnice. V kratkem zgodovinskem pregledu sledimo razvoju od posodobitve že obstoječe zbirke medicinske literature v Univerzitetni knjižnici Maribor, z nabavo nove študijske literature, vključno z neknjižnim gradivom, do ustanovitve nove knjižnice Medicinske fakultete, od njenih prostorov do knjižnične zbirke.

Poudarek prispevka je v predstavitvi vrednotenja posebne knjižnične zbirke, z namenom ugotavljanja njenega dosedanjega upravljanja in načrtovanja razvoja ter upravljanja v vsaki od obravnavanih knjižnic. Hkrati želimo primerjati rezultate v obeh knjižnicah, z namenom izboljšanja ponudbe posebne zbirke. Nena zadnje pa je namen tudi, da na podlagi dobljenih rezultatov našim uporabnikom čim bolj prilagodimo dostop do posebnih zbirk, ter da jim omogočimo sledenje razvoju zbirk ter njihovim nadgradnjam v prihodnosti.

Za razvoj knjižnične zbirke je ključno njeno vrednotenje. Namen vrednotenja je izgradnja in upravljanje zbirke v skladu s poslanstvom, vizijo in cilji zbirke, ter po potrebi priprava novih priporočil za izboljšanje upravljanja le-te. Na ta način se tudi izkazujejo različne potrebe aktivnih uporabnikov. Potrebno je upoštevati tudi transparentnost porabe finančnih sredstev, ki omogoča izvedbo teh dejavnosti in pripomore k njihovi racionalnejši porabi. Tako rezultati vrednotenja knjižničnih zbirk kažejo, kako knjižnica uresničuje svoje poslanstvo in vizijo in kako dosega zastavljene cilje, nenazadnje pa tudi vpliv na zadovoljstvo uporabnikov (Janžekovič in Milinović, 2019).

2 Pregled literature

Izgradnja knjižničnih zbirk je temeljna naloga knjižnic, saj so ustrezne zbirke predpogoj za uresničevanje poslanstva vsake knjižnice. Ta naloga je zelo težka, ker zahteva hitro in aktivno odzivanje knjižnic na izzive spreminjajočega se okolja (Kodrič-Dačić, 2007). V svetu je poznano, da knjižnice porabijo velik odstotek svojega proračuna za izgradnjo zbirk. Za knjižnice velikih raziskovalnih ustanov je veljalo pravilo »nabavi vse«. Zaradi omejevanja v financiranju, pomanjkanja prostora in razvoja digitalnih storitev se je začel ta način izgradnje knjižničnih zbirk ukinjati (Agee, 2005). Enako velja za izgradnjo posebnih knjižničnih zbirk, ki so navadno še bolj podvržene spremembam v okolju, kjer knjižnice delujejo. Izgradnja knjižnične zbirke (ang.: *collection development*; *collection building*) je definirana kot proces načrtovanja dejavnosti za dopolnjevanje zbirk, katerega cilj

ni le zadovoljevanje trenutnih potreb uporabnikov knjižnice, ampak dolgoročno izgrajevanje koherentne in zanesljive zbirke, ki ustreza poslanstvu knjižnice. Razjasniti je potrebno še besedno zvezo »upravljanje s knjižničnimi zbirkami« (ang.: *collection management*), ki označuje širši krog dejavnosti, ki vključujejo organizacijo in vzdrževanje zbirk, hkrati z izborom in nabavo, opremljanjem gradiva in njegovo inventarizacijo ter formalno in vsebinsko katalogizacijo pa vse do izločanja in odpisovanja gradiva (Kodrič-Dačić, 2007).

Vsebinska izhodišča za oblikovanje knjižničnih zbirk so določena v nabavni politiki knjižnice (Kodrič-Dačić, 2007). Knjižnica bi morala zato v rednih časovnih presledkih ocenjevati, ali se zbrani fondi res skladajo z njeno nabavno politiko in torej s poslanstvom knjižnice. Žal so evalvacijske študije knjižničnih zbirk oziroma ugotavljanje relevantnosti fonda v našem knjižničnem sistemu prej izjema kakor pravilo (Kodrič-Dačić, 2007).

Posebne zbirke prispevajo veliko vsebinsko vrednost (neredko tudi zelo veliko finančno vrednost) k raziskovalni in pedagoški dejavnosti akademske skupnosti. Vendar je njihova vrednost le redko predstavljena zaradi pomanjkanja standardov in dobrih praks za merjenje in ocenjevanje (Dupont in Yakel, 2013). Saračević in Kantor (1997) sta predstavila pristop vrednotenja knjižničnih zbirk, ki je osredotočen na uporabnika. Pri tem sta ugotavljala vpliv knjižničnih storitev na zadovoljstvo uporabnikov ter predlagala nekatere nove načine merjenja.

Knjižnica je posrednik med viri informacij in uporabniki, z vrednotenjem pa ugotavlja, kako dobro opravlja to vlogo. V veliki večini je osnova za vrednotenje knjižničnih zbirk dokument o nabavni politiki ali pa so cilji in naloge knjižnice zapisani v izjavi o poslanstvu knjižnice. Oba dokumenta je potrebno nenehno preverjati, dopolnjevati in prilagajati glede na spremembe v okolju (Plečko Mlekuš, 2000).

Z ocenjevanjem trenutnih zbirk knjižničarji bolje upravljajo obstoječe zbirke in načrtujejo njihov razvoj. Hkrati pa je za nakup digitalnih gradiv in virov informacij nujno dobro poznavanje zbirk, ki se ga pridobi ob procesu ocenjevanja le-teh (Agee, 2005). V literaturi je opisanih več pristopov ocenjevanja knjižničnih zbirk: vrednotenje, osredotočeno na uporabnika (podatki o obtoku gradiva, medknjižnični izposoji ...); fizična ocena in vrednotenje posameznih delov (glede na vsebino, obliko, način nabave ...) zbirk; analize citiranosti gradiv v zbirki; primerjave z osnovnimi zbirkami (ang.: *core collection*) mednarodno priznanih institucij ali drugimi tujimi zbirkami (Agee, 2005; Crawley-Low, 2002; Msonge, 2018; Plečko Mlekuš, 2000). Izziv v vrednotenju so postale hibridne zbirke, ki vključujejo tiskane in elektronske vire (Agee, 2005). Pridobivanje hitrih rezultatov vrednotenja zbirk je postala skoraj stalnica v fakultetnih knjižnicah, saj se

morajo biti le-te sposobne prilagajati hitremu spreminjanju učnih načrtov (novi študijski programi in posodabljanje obstoječih) svojih institucij (Crawley-Low, 2002).

Knjižničarji vemo, da študenti za uspešen študij potrebujejo veliko več kot le gradiva iz seznamov literature, ki jim jih posredujejo profesorji. V tem segmentu je priložnost za izobraževanje študentov in profesorjev o vsebinah knjižničnih zbirk, ki so v knjižnicah pripravljene za posamezne študijske programe. Hkrati pa je to tudi predstavitev znanj, ki jih posamezni knjižničarji morajo imeti, da so lahko učinkoviti skrbniki knjižničnih zbirk (Crawley-Low, 2002).

3 Prilagoditev knjižnic na nov študijski program

3.1 Prilagoditve delovanja Univerzitetne knjižnice Maribor na delovanje Medicinske fakultete

Ob pripravi študijskega procesa in vsebin predavanj so ustanovitelji Medicinske fakultete poskrbeli tudi za prostore, kjer se bodo izvajala predavanja in laboratorijske vaje. Sklenjen je bil dogovor med vodjema institucij, dr. Ireno Sapač – ravnateljico Univerzitetne knjižnice Maribor, in dr. Ivanom Krajncem, bodočim dekanom Medicinske fakultete, o nabavi potrebne študijske literature za prvi in drugi letnik študija splošne medicine na tej fakulteti. V Univerzitetni knjižnici Maribor so v akcesijski službi po študijskih načrtih za posamezne predmete (ker v prvem in drugem letniku prevladujejo predklinični predmeti) nabavili, dopolnili in razširili zbirko medicinske literature. Že obstoječa zbirka medicinske literature je bila namenjena uporabnikom, ki so študirali medicino na drugih univerzah (v Ljubljani, Zagrebu, Gradcu), in je bila prilagojena študijskim potrebam teh ustanov. Hkrati je z znanstveno literaturo skrbela za potrebe Univerzitetnega kliničnega centra Maribor (takrat še Splošne bolnišnice Maribor) ter za Zdravstveni dom dr. Adolfa Drolca. Z ustanovitvijo Medicinske fakultete je bilo potrebno zbirko medicinske literature prilagoditi novemu študijskemu programu in posledično povečanemu številu uporabnikov.

V Poročilu o delu Univerzitetne knjižnice Maribor za leto 2003 (Sapač, 2004, str. 24) preberemo, da: »... je UKM prejela donacijo Banke Koper, Poslovne enote Maribor, v višini 500.000 SIT za nakup učbenikov za Medicinsko fakulteto v Mariboru.« V Poročilu o delu Univerzitetne knjižnice Maribor za leto 2004 (Sapač, 2005, str. 2) je zapisano: »... Univerzitetna knjižnica Maribor je na osnovi študijskih programov fakultete dopolnila zbirko medicinske literature, ki jo je zasnovala že v šestdesetih letih v starih prostorih v Prešernovi ulici. Uredila pa

je tudi študijsko sobo za študente medicine.« V knjižnici so se tako s prvimi študenti medicine v Mariboru začeli nekoliko spreminjati in dopoljevati delovni postopki. V istem poročilu na strani 36 je opisano dodatno delo knjižnice z besedami: »Delavke so: v skladu z dogovori med dr. Ireno Sapač, prof. dr. Ivanom Krajncem, dr. Radovanom Hojsem, dr. Boženo Pejkovičevo in vodjo Akcesijske službe izvedle nakup in delno preslikavo celotne predpisane literature za 1. letnik študija medicine na Medicinski fakulteti v Mariboru.« V nadaljevanju je še podrobneje opisano delo strokovne referentke za naravoslovje, medicino, kmetijstvo in živilstvo (Sapač, 2005, str. 45): »Strokovna referentka Boža Janžekovič se je zaradi novoustanovljene Medicinske fakultete v Mariboru v sodelovanju z delavci drugih enot in služb intenzivneje ukvarjala s področjem medicine, dopolnila je zbirko medicinske literature in koordinirala ureditev študijske sobe za študente novoustanovljene fakultete.« Tudi v Poročilu o delu Univerzitetne knjižnice Maribor za leto 2005 (Sapač, 2006, str. 33) je zapisano: »... organizirale in izvedle nakup dodatnih izvodov študijske literature v višini enega milijona slovenskih tolarjev, ki jih je Univerzitetni knjižnici Maribor v letu 2005 podaril ŠOUM – Študentska organizacija Univerze v Mariboru, v skladu z dogovorom med ravnateljico UKM dr. Ireno Sapač in dekanom Medicinske fakultete v Mariboru prof. dr. Ivanom Krajncem, strokovno referentko za medicino UKM in vodjo Akcesijske službe so izvedle nakup obvezne študijske literature za 2. letnik študija medicine ...«. V letnih poročilih so zapisi, ki nosijo pomembno zgodovinsko noto. So edini dostopni vir za rekonstrukcijo dogajanj v preteklosti. Iz omenjenih vsebin ugotovimo, da so se izvajale prilagoditve v delovanju Univerzitetne knjižnice Maribor, ki so bile posledica novoustanovljene Medicinske fakultete. Omenili smo donacije raznih ustanov za namenski nakup učbenikov, povečan pa je bil tudi obseg dela v večini enot Univerzitetne knjižnice Maribor, od finančno-računovodske službe, nabavne službe, službe za formalno in vsebinsko katalogizacijo, povečano je bilo delo v skladišču in knjigoveznici. Prišlo pa je tudi do prostorskih sprememb, in sicer v postavitvah prostega pristopa in študijskih sobah.

3.2 Knjižnica Medicinske fakultete Univerze v Mariboru

Že z ustanovitvijo fakultete so se začele aktivnosti za vzpostavitev lastne knjižnice, tako z iskanjem ustreznega strokovnega kadra kakor tudi z nabavo ustrezne študijske literature. V Povzetku letnega poročila fakultetne Komisije za ocenjevanje kakovosti za študijsko leto 2004/2005 (2005) zasledimo zapis, da »MF vzpostavlja lastno knjižnico.«

Leta 2005 je knjižnica Medicinske fakultete postala polnopravna članica sistema COBISS in začela z nakupom knjižničnega gradiva. Konec istega leta je bilo

inventariziranih prvih 321 enot knjižničnega gradiva. Literatura se je nabavljala v skladu z učnim načrtom in predpisano literaturo za določen predmet ter glede na predloge nosilcev predmetov. Tako je v poročilu za leto 2005/06 zapisano, da »MF vzpostavlja lastno knjižnico, katere oprema, založenost in pogoji so še vedno prav tako dokaj skromni« (Povzetek letnega poročila Komisije za ocenjevanje kakovosti MF UM za študijsko leto 2005/2006, 2006).

Knjižnična zbirka se je z leti povečevala, tako je bilo konec leta 2007 inventariziranih 1.441 enot knjižničnega gradiva. V povzetku letnega poročila fakultetne Komisije za ocenjevanje kakovosti za študijsko leto 2006/2007 lahko preberemo: »Število enot v knjižnici MF UM se je povečalo, prehaja se na prijazen način prostega pristopa do učnega gradiva, ob izdatnih priporočilih študentov. Vse več gradiva je dostopnega tudi preko elektronskih medijev. V povezavi z UKC še naprej redno izhaja Medicinski mesečnik (indeksirana revija), ki vsebuje gradivo za študente.«

Knjižnica se je nahajala v kletnih prostorih Rektorata Univerze v Mariboru, v enem prostoru, s površino 80 m². Od leta 2008 dalje je bila odprta med delavniki, od 8. do 20. ure, z dvema zaposlenima bibliotekarkama.

Glede na prostorsko stisko ter bližino lokacije Univerzitetne knjižnice Maribor knjižnica ni imela posebne anatomske zbirke modelov. Tako je bilo za študente prvega letnika medicine v dogovoru z Univerzitetno knjižnico Maribor poskrbljeno pri njih, s študijsko sobo za anatomijo. Tam so se namreč prve generacije študentov medicine učile anatomije tudi s pomočjo modelov iz Zbirke modelov organov človeškega telesa.

Velike spremembe v delovanju knjižnice Medicinske fakultete so se zgodile leta 2013, s selitvijo fakultete v nove prostore na Taborskem obrežju (Janžekovič in Milinović, 2019, str. 165–166). Glede na to, da so novi prostori občutno večji in lokacijsko oddaljeni od Univerzitetne knjižnice Maribor, se je v prvem študijskem letu 2013/2014 na novi lokaciji zaznala potreba po vzpostavitvi lastne zbirke modelov organov in kosti človeškega telesa. Kot je razvidno iz Samoevalvacijskega poročila Medicinske fakultete za študijsko leto 2013/2014 (2015), smo na pobudo študentov in v sodelovanju z Inštitutom za anatomijo, histologijo in embriologijo Medicinske fakultete februarja 2014 pridobili nove modele kosti in organov človeškega telesa, jih inventarizirali, izdelali katalog, določili pravila izposoje in izdelali plakate, s katerimi smo z novo pridobitvijo knjižnice seznanili študente. Tako je nastala nova zbirka, ki je nekakšna mlajša sestra zbirke v Univerzitetni knjižnici Maribor.

4 Opis knjižničnih zbirk za anatomijo

Posebna knjižnična zbirka je po določenih kriterijih zbran in oddeljen del knjižničnega fonda, npr. kartografska, rokopisna, domoznanska zbirka; sinonimi: posebna zbirka, specialna zbirka (Kanič et al. 2011, str. 245). Na Univerzi v Mariboru smo za študente novoustanovljene Medicinske fakultete zaradi potrebe po izboljšanju študijskega programa splošne medicine in zaradi fizične lokacijske oddaljenosti knjižnic oblikovali dve posebni anatomski zbirki, v Univerzitetni knjižnici Maribor smo jo poimenovali »Zbirka modelov organov človeškega telesa«, na Medicinski fakulteti pa »Zbirka modelov organov in kosti človeškega telesa«. Zbirki vsebujeta modele organov človeškega telesa, ki so večinoma v naravni velikosti, z možnostjo razstavljanja posameznih segmentov (leva in desna možganska hemisfera, mali možgani, podaljšana hrbtenjača). Vsak model je opremljen s knjižico, v kateri je večjezični seznam anatomskih struktur – v angleškem, nemškem, španskem, italijanskem jeziku, dodan pa je seveda še strokovni termin v latinščini ali grščini.

4.1 Zbirka modelov organov človeškega telesa (Univerzitetna knjižnica Maribor)

Zbirka modelov organov človeškega telesa je bila oblikovana že za študente prve generacije, to je v letu 2004, za podporo pri študiju predmeta anatomija v prvem letniku splošne medicine. Ob klasičnih učbenikih, anatomskih atlasih, slovarjih in priročnikih je bil predlog prof. dr. Božene Pejković, ki je bila prva nosilka predmeta anatomija, da se v namen kvalitetnejšega študija nabavijo modeli organov človeškega telesa. Želja je bila, da bi študentom ob klasičnem učenju iz knjig ponudili še dodatno dimenzijo učenja, s poudarkom na predstavitvi in aktivaciji ne le vida, ampak tudi tipa. Hkrati pa bi jim omogočili tudi tridimenzionalno spoznavanje posameznih organov človeškega telesa.

»Katalog zbirke modelov organov človeškega telesa« (Janžekovič, 2005) vsebuje 39 modelov, ki imajo signature z oznako 7 (VII) – večvrstni komplet – in postavitveno oznako K6 611 (katalogizacija uporabne vede 611 – lokacijska oznaka za sobo dr. Zore Janžekovič, prej študijsko sobo za anatomijo). Ime posameznega modela in njegove sestavine so predstavljeni v že omenjenem katalogu (Janžekovič, 2005). V prvih letih, ko smo v Univerzitetni knjižnici Maribor opravljali knjižnično dejavnost za Medicinsko fakulteto, posebna promocija zbirke ni bila potrebna, saj so študenti redno prihajali in se spoznavali z dejavnostjo Univerzitetne knjižnice Maribor.

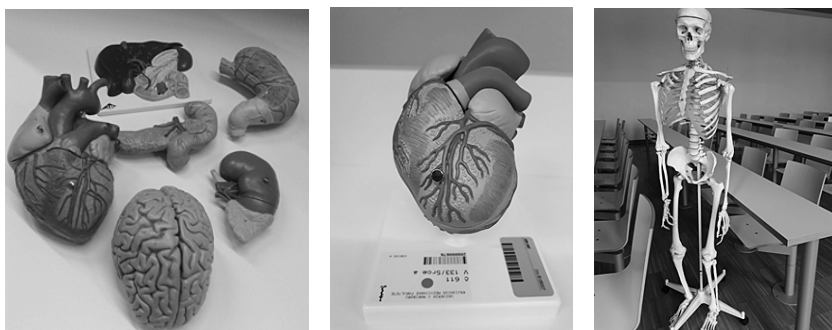
S formalno in vsebinsko katalogizacijo ni bilo težav, saj so se v Univerzitetni knjižnici Maribor že nahajale druge posebne zbirke. Posamezni model je celota, ki je sestavljena iz različnega števila snemljivih ali gibljivih delov. Ker je celota, ima vsak model svojo inventarno številko in signaturo. Posamezni snemljivi deli so prešteti in v fazi formalne katalogizacije zapisani, nimajo pa svojih inventarnih števil, saj so le posamični del, ki tvori celoto. Tako pri inventuri preverimo inventarno številko in k njej pripadajoče število sestavnih delov.

Razvoj zbirke poteka v skladu z nabavno politiko Univerzitetne knjižnice Maribor. Posamezne modele nadomeščamo, ko so le-ti izrabljeni. Nabavimo torej »dvojnične izvode« posameznih modelov, ki dobijo novo inventarno številko in k signaturi le podoznako dvojničnega izvoda. Ker smo knjižnica, ki skrbi za vse študijske smeri Univerze v Mariboru, smo se odločili, da vsebinsko zbirke do nadaljnjega ne bomo širili – torej ne bomo nabavljali novih modelov, ki jih v zbirki še nimamo. To nalogo je prevzela fakultetna knjižnica.

Kot posebna zbirka, namenjena študentom Medicinske fakultete in postavljena v študijsko sobo Zore Janžekovič (prej se je imenovala soba za anatomijo človeka), ima zbirka tudi poseben režim uporabe. Modelov ne izposojamo na dom. Možna je le uporaba v študijski sobi Zore Janžekovič, oziroma, kadar je večje povpraševanje, še v študijski sobi Otmarja Reiserja. Vsaka od študijskih sob je namenjena uporabi do štirih uporabnikov hkrati. Tudi način študija se ujema z namenom študijske sobe, saj se študenti medicine anatomijo večinoma učijo v manjših skupinah. Ker je zbirka začela v Univerzitetni knjižnici Maribor delovati pred delovanjem programa Cobiss3 – Izposoja, smo v Univerzitetni knjižnici Maribor ročno beležili le zasedenost študijske sobe (nadzorniki čitalnice so popisali študente, ki so uporabljali zbirko v študijski sobi) in ne uporabo posameznega modela. Zaradi sprememb v načinu izposoje pripravljamo v Univerzitetni knjižnici Maribor tudi spremembe v izposoji zbirke modelov organov človeškega telesa, tako da bomo začeli beležiti uporabo posameznega modela. S tem bomo lahko zbirki v Univerzitetni knjižnici Maribor in v knjižnici Medicinske fakultete lažje primerjali med seboj in ugotavljali njun nadaljnji razvoj.

4.2 Zbirka modelov organov in kosti človeškega telesa (Medicinska fakulteta Univerze v Mariboru)

Zbirko sestavljajo modeli posameznih organov in kosti človeškega telesa, izdelani iz umetne snovi, v naravni ali povečani velikosti, kot npr. možgani, srce, oko, uho, prsni koš z organi, želodec, jetra, ledvica, lobanja, človeško okostje itd. (slika 1).

Slika 1: Primeri modelov organov in kosti človeškega telesa iz Zbirke modelov organov in kosti človeškega telesa

Posebnost zbirke je ta, da se določeni organi razstavljajo oz. so sestavljeni iz več delov. Tako je npr. model očesa (slika 2) trikrat povečan glede na naravno velikost in sestavljen iz šestih delov, ki so snemljivi. Za omenjeno zbirko, ki nudi prikaz povečanih organov in tudi možnost sestavljanja oz. razstavljanja, smo se odločili zato, da študentom ponudimo novo dimenzijo učenja, ne samo teoretično spoznavanje preko knjig, ampak tudi učenje v praksi, s poudarkom na predstavitvi in aktivaciji ne le vida, ampak tudi tipa.

Slika 2: Sestavljen in razstavljen model očesa iz Zbirke modelov organov in kosti človeškega telesa

Glede na povpraševanje smo zbirko z leti dopolnjevali; tako smo z začetnih 22 inventariziranih enot leta 2014 v letu 2020 zbirko razširili na 45 inventariziranih enot.

Specifika zbirke je ta, da smo inventarizirali posamezni organ kot celoto, ne glede na število sestavnih delov. Tako ima npr. srce eno inv. št., ne glede na to, da je sestavljeno iz več delov. Obratno stališče pa smo zavzeli s skeletom; tega namreč nismo inventarizirali pod eno številko, ampak smo ga razdelili po segmentih.

Tako smo posebej obdelali skelete roke, noge, lobanjo, križnico, vretenca itd. Vse to so posamezni deli, ki si jih študentje lahko izposodijo posamično in so dobili vsak svojo inventarno številko. Določene kosti, kot npr. roka, noga, so sestavljene iz posameznih delov (nadlahtnica, podlahtnica), a smo za lažjo izposoj vse, ki tvorijo eno celoto, dali v eno škatlo s skupno inventarno številko. Za takšen princip smo se odločili zato, ker tudi študij anatomije poteka po delih; ko določene kosti obdelajo, sledi preverjanje znanja. Iz tega razloga smo z leti zaznali večje povpraševanje po istih modelih v enakem časovnem obdobju.

V prvih mesecih vzpostavitve zbirke se je vest o možnosti izposoje modelov v matični knjižnici širila počasi, šele z naslednjo generacijo prvih letnikov se je uporaba oz. izposoja modelov povečala. O tem priča podatek, da smo v obdobju od februarja do septembra 2014 zabeležili 51 izposoj, v obdobju naslednjega študijskega leta, od oktobra do decembra 2014, pa že 249 izposoj. Z leti se je uporaba modelov povečevala, tako da smo med leti 2015 in 2018 v povprečju zabeležili 409 izposoj na leto.

V letu 2019 smo opazili občutno povečanje izposoje modelov, zabeležili smo namreč kar 982 transakcij izposoj. Glavnega razloga, zakaj je do tega prišlo, ne poznamo, saj nismo posebej načrtno promovirali zbirke. Menimo, da je to odraz različnih dejavnikov, tako rezultat večletne promocije kot dejstva, da je vsaka nova generacija študentov malo drugačna in ima svoje specifikke. Do takrat smo na razpolago imeli le en komplet modelov in dogajalo se je, da je bilo povpraševanje večje.

Kljub temu da se študentje večinoma učijo oz. ponavljajo anatomijo ob modelih v skupini, vsi niso meli možnosti učenja v knjižnici s pomočjo modelov. Zato smo konec leta 2019 nabavili še en komplet modelov, po katerih je bilo največ povpraševanj, ter jih inventarizirali in pripravili za izposajo. Uporaba zbirke je možna le v knjižnici, ob predložitvi članske oz. študentske izkaznice se študent zadolži za izposajo določenega modela, ki ga potrebuje pri študiju. Modelov ni dovoljeno odnašati iz knjižnice, prav tako ni možna izposoja na dom.

5 Zasnova raziskave

Na podlagi potreb študija medicine smo vzpostavili novi knjižnični zbirki, za kateri nas zanima, ali sta upravičeni vlaganja, tako v časovnem kot finančnem smislu. Pri upravljanju zbirk je pomemben finančni vidik nabavljenega knjižničnega gradiva, ki je v našem primeru modelov organov zelo velik. Hkrati je pri upravljanju zbirk pomemben tudi strošek dela, ki je potreben za nabavo, opremo,

hranjenje, izposojanje in sledenje gradivu v zbirki. V nadaljevanju sicer ne bomo podrobneje analizirali finančnih sredstev in časovnega vidika, saj to ni glavni predmet raziskave. Upravičenost izgradnje in upravljanja obeh zbirk, z vidika finančnih in časovnih sredstev, smo ugotavljali posredno, preko ugotavljanja uporabnosti obeh zbirk, kar se kaže tudi v višini obeh v nadaljevanju predstavljenih kazalcev. Predpostavljamo namreč, da večja uporabnost zbirk upravičuje njuno upravljanje. Zato bodo rezultati raziskave koristni za njuno nadaljnje oblikovanje in dopolnjevanje. Z dobljenimi rezultati bomo v načrtovanje upravljanja obeh zbirk lažje vnesli cilje v smeri povečanja števila novih modelov (ki še niso v zbirkah, so pa iz vsebin študija), nabavo dvojničnih modelov (ne le zaradi dotrajanosti ampak tudi zaradi potreb povečanja uporabe zbirke) in tako omogočili več študentom hkrati uporabo določenega modela. Vse to pa so ukrepi za večjo uporabnost zbirke. Torej so cilji raziskave posredno usmerjeni tudi v doseganje boljše kakovosti študija medicine na Univerzi v Mariboru. Želimo pa se tudi približati vzpostavitvi enotne metodologije merjenja v primerih, ko je potrebno meritve ponavljati (za potrebe financierjev ob obnavljanju ali nadgradnji zbirk).

Pri tem smo si zastavili tri raziskovalna vprašanja:

1. Kolikšna je uporaba Zbirke modelov organov človeškega telesa (Univerzitetna knjižnica Maribor) in Zbirke modelov organov človeškega telesa in kosti (Medicinska fakulteta) v posameznem koledarskem letu? Zanima nas skupno število uporabnikov in inventarnih enot zbirke ter povprečna mesečna uporaba zbirk (frekvenca uporabe).
2. Kolikšno vrednost dosega izbrana kazalca uporabe zbirk? Zanimata nas kazalca »obrat knjižnične zbirke« in »izposoja na potencialnega uporabnika«.
3. Kakšna je časovna porazdelitev uporabe sobe dr. Zore Janžekovič in izposoje Zbirke modelov organov človeškega telesa in kosti? Zanima nas letna uporaba Zbirke modelov organov človeškega telesa (Univerzitetna knjižnica Maribor) in Zbirke modelov organov človeškega telesa in kosti (Medicinska fakulteta).

5.1 Metodologija

Za izvedbo raziskave smo uporabili kvantitativno metodo zbiranja podatkov. Podatke o uporabi Zbirke modelov organov človeškega telesa (Univerzitetna knjižnica Maribor) smo pridobili iz Evidence uporabe študijske sobe za anatomijo med letoma 2006 in 2011. Poudariti moramo, da gre za knjižnici različnih tipov, zato se zbirajo različni podatki za uporabo posebnih zbirk. Podatki v Univerzitetni knjižnici Maribor prikazujejo število uporabnikov zbirke, torej število študentov Medicinske fakultete, ki so v Univerzitetni knjižnici Maribor študirali in uporabljali Zbirko modelov organov človeškega telesa v sobi dr. Zore Janžekovič. V letih 2018 in 2019 smo v Univerzitetni knjižnici Maribor začeli z beleženjem

uporabe sobe dr. Zore Janžekovič s programsko opremo Cobiss3 – Izposoja, kjer se beleži uporaba inventarja in stolov v sobi. Na tak način beležimo število uporabnikov in ne uporabe inventarja zbirke (enot zbirke oz. inventarnih števil zbirke). Podatki o uporabi po mesecih niso dostopni, dostopna je le skupna letna uporaba posameznega stola. Na podlagi evidence datumov, ko je bila študijska soba v uporabi, smo prešteli število uporabnikov. Iz tako zbranih podatkov smo izračunali vsoto in povprečje. V knjižnici Medicinske fakultete pa se že od samega začetka oblikovanja Zbirke modelov organov človeškega telesa in kosti vodi izposoja modelov z uporabo programa Cobiss3 – Izposoja, kar pomeni, da so tudi podatki zbrani s to aplikacijo. Torej se beleži izposoja inventarnih enot zbirke.

Z namenom, da bi dobili čim bolj primerljive rezultate, smo se odločili, da predpostavimo, da v Univerzitetni knjižnici Maribor obisk uporabnika pomeni uporabo dveh inventarnih enot. Za takšno predpostavko smo se odločili na podlagi značilnosti študija medicine. Ko uporabnik študira osteologijo (kosti), bo ob enem obisku uporabil npr. kosti okončin, kar pomeni kosti roke in kosti noge, to pa sta dve inventarni enoti. Ko bo študiral notranje organe, bo uporabil ob enem obisku npr. model želodca in model jeter, kar sta ponovno dve inventarni enoti. Seveda pa je to le naša predpostavka za nadaljnje izračune.

V nadaljevanju smo izračunali dva kazalca: kazalec »obrat knjižnične zbirke« in kazalec »izposoja na potencialnega uporabnika«, s katerima smo vrednotili uporabnost zbirk, z namenom, da bo možno po enaki metodologiji merjenje ponoviti, če bo to potrebno, za nadaljnjo obnovo zbirk ali njuno nadgradnjo (npr. pri utemeljevanju potreb po financiranju).

S kazalcem »obrat knjižnične zbirke« opišemo razmerje med številom izposoj enot knjižničnega gradiva v določeni knjižnični zbirki in celotnim številom enot knjižničnega gradiva. Izračunamo ga kot razmerje med celotnim številom izposojenih inventarnih enot knjižnične zbirke in celotnim številom inventarnih enot knjižnične zbirke. Namen kazalnika je ocenjevanje splošne stopnje uporabe knjižnične zbirke, namenjene izposoji. Kazalec uspešnosti se lahko uporablja tudi za ocenjevanje ustreznosti knjižnične zbirke glede na zahteve potencialnih uporabnikov. Višja vrednost kazalca kaže na bolj intenzivno stopnjo uporabe in s tem na večjo relevantnosti knjižnične zbirke (Kazalci uspešnosti delovanja knjižnic in njihova uporaba, 2020).

S kazalcem »izposoja na potencialnega uporabnika« opišemo število enot knjižničnega gradiva, izposojenih na dom na potencialnega uporabnika. Izračunamo ga kot razmerje med številom izposojenih inventarnih enot knjižnične zbirke in številom potencialnih uporabnikov, v našem primeru so to študenti prvega letnika medicine Univerze v Mariboru. Z njim ocenimo obseg uporabe knjižnične

zbirke glede na število potencialnih uporabnikov. Kazalec uspešnosti se lahko uporablja tudi za ocenjevanje kakovosti knjižnične zbirke in sposobnosti knjižnice za promocijo uporabe knjižnične zbirke. Višja vrednost kazalca kaže na dober rezultat (Kazalci uspešnosti delovanja knjižnic in njihova uporaba, 2020).

6 Rezultati

Rezultate smo razdelili v tri poglavja glede na zastavljena raziskovalna vprašanja.

6.1 Skupno število uporabnikov in uporaba inventarnih enot zbirke ter povprečna mesečna uporaba zbirk

V letu 2006 je bila soba dr. Zore Janžekovič uporabljena 109-krat, knjižničarji pa so zabeležili 382 uporabnikov, kar v povprečju znaša skoraj 32 uporabnikov na mesec. V letu 2011 je bila soba uporabljena 101-krat, zabeležili pa so le 250 uporabnikov. V letu 2012 pa je bilo ponovno 122 uporab s 361 zabeleženimi uporabniki, kar je v povprečju dobrih 30 uporabnikov na mesec (Preglednica 1). Ponovno poudarjamo, da se zbrani podatki nanašajo na uporabnike, saj evidence o izposoji oz. delu z modeli niso dostopne. V Preglednico 1 smo dodali še povprečno mesečno vrednost, ki smo jo izračunali iz končnega števila uporabnikov v posameznem letu, razdeljenega na dvanajst mesecev. Po predpostavki, da uporabnik ob enem obisku uporablja oz. bi si izposodil dva modela, torej dve inventarni številki, smo v Preglednici 1 predstavili tudi predpostavljeno število transakcij modelov v Univerzitetni knjižnici Maribor.

Preglednica 1: *Uporaba sobe dr. Zore Janžekovič v Univerzitetni knjižnici Maribor s predpostavljenim številom izposojenih modelov*

Leto	Število uporabnikov	Mesečno povprečje obiska	Predpostavljeno število izposojenih modelov
2006	382	31,8	764
2011	250	20,8	500
2012	361	30,1	722
2018	291	24,2	582
2019	376	31,3	752

Uporaba zbirke na matični fakulteti je zaradi bližine dostopa pričakovano dosti večja kot v Univerzitetni knjižnici Maribor. Absolutne vrednosti so predstavljene v Preglednici 2, kjer so zbrani podatki o izposoji modelov iz zbirke, vrednosti

predstavljajo inventarne številke in ne uporabnikov, kot v Univerzitetni knjižnici Maribor.

Preglednica 2: Število izposojenih modelov v posameznem letu in mesečno povprečje izposoje v knjižnici Medicinske fakultete Univerze v Mariboru

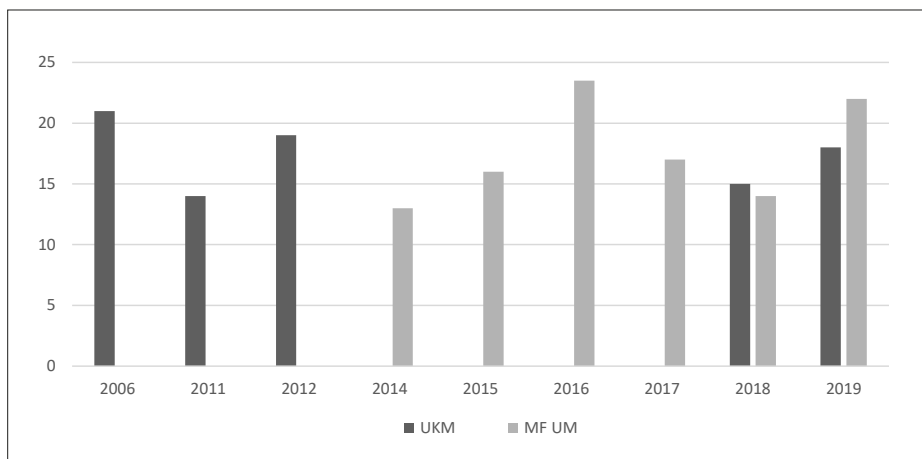
Leto	Število izposojenih modelov	Mesečno povprečje izposoje
2014*	300	25,0
2015	362	30,2
2016	515	42,9
2017	385	32,1
2018	376	31,3
2019	982	81,8

* V letu 2014 so podatki le za 10 mesecev.

6.2 Kazalci merjenja uporabe zbirk

Kazalec obrata knjižnične zbirke

Kazalec »obrat knjižnične zbirke« v obeh knjižnicah (slika 3) izkazuje letna nihanja v obsegu od 14 do 23.

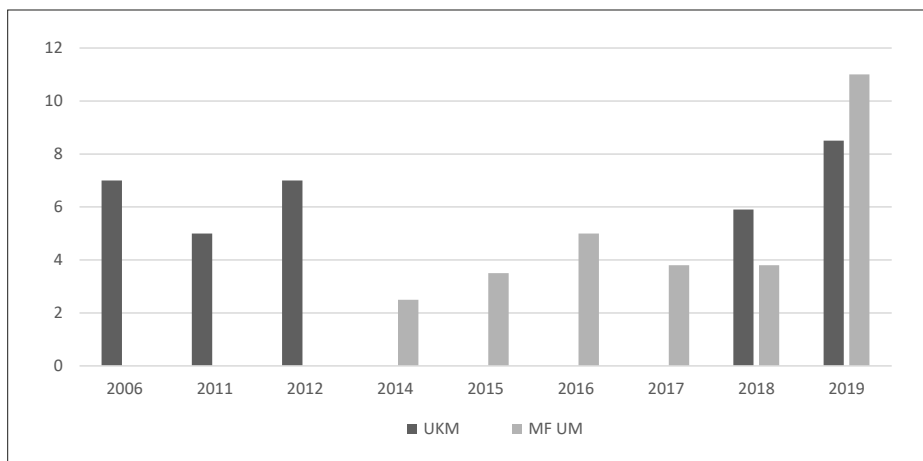
Slika 3: Kazalec obrata Zbirke modelov organov v Univerzitetni knjižnici Maribor in na Medicinski fakulteti

V letih 2018 in 2019, ko je možna primerjava za obe knjižnici, smo ugotovili podobne vrednosti kazalca zbirk modelov organov v obeh knjižnicah. V letu 2018 je

v obeh knjižnicah nekoliko nižji in znaša le 15 za zbirko v Univerzitetni knjižnici Maribor in 14 za zbirko na Medicinski fakulteti. V letu 2019 se vrednost kazalca poveča na 18 v Univerzitetni knjižnici Maribor in 22 na Medicinski fakulteti. Takšne rezultate si razlagamo z različnimi zahtevami študentskih generacij v posameznih letih.

Kazalec izposoje na potencialnega uporabnika

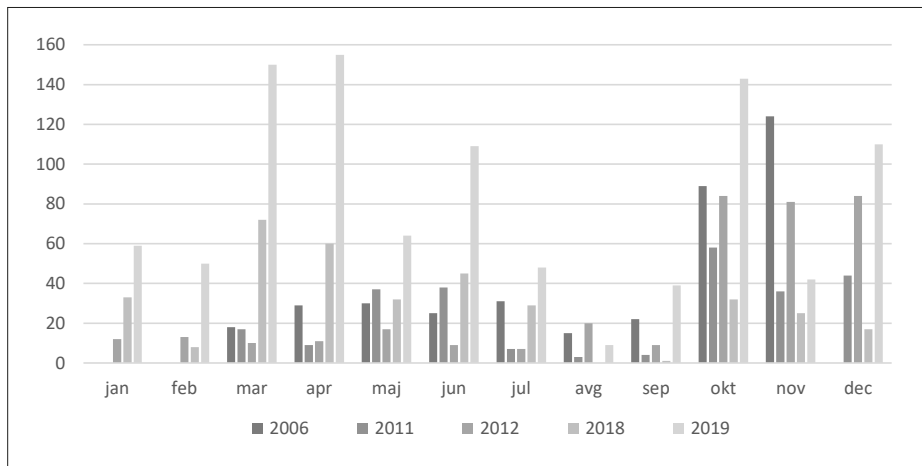
S tem kazalcem smo ocenili obseg uporabe knjižnične zbirke glede na število potencialnih uporabnikov – vseh študentov 1. letnika medicine. Ta kazalec se uporablja za ocenjevanje kakovosti in relevantnosti knjižnične zbirke in sposobnosti knjižnice za promocijo uporabe knjižnične zbirke. Višja vrednost kazalca kaže, da so študentje dobro sprejeli gradivo in da jim koristi pri študiju. Kazalec izposoje v Univerzitetni knjižnici Maribor, enako kot kazalec za obrat knjižnične zbirke, kaže nihanja v posameznih letih, za katera smo zbrali podatke (Slika 4). Ob primerjavi let 2018 in 2019 razberemo veliko povečanje kazalca izposoje na Medicinski fakulteti, hkrati pa tudi višjo vrednost kazalca v primerjavi z Univerzitetno knjižnico Maribor. Višjo vrednost kazalca izposoje na Medicinski fakulteti si razlagamo s fizično bližino zbirke, saj se knjižnica nahaja v zgradbi fakultete (kar je naše predvidevanje, saj nismo opravili študije uporabnikov, ki bi povsem jasno pojasnila razlike v vrednostih kazalcev).

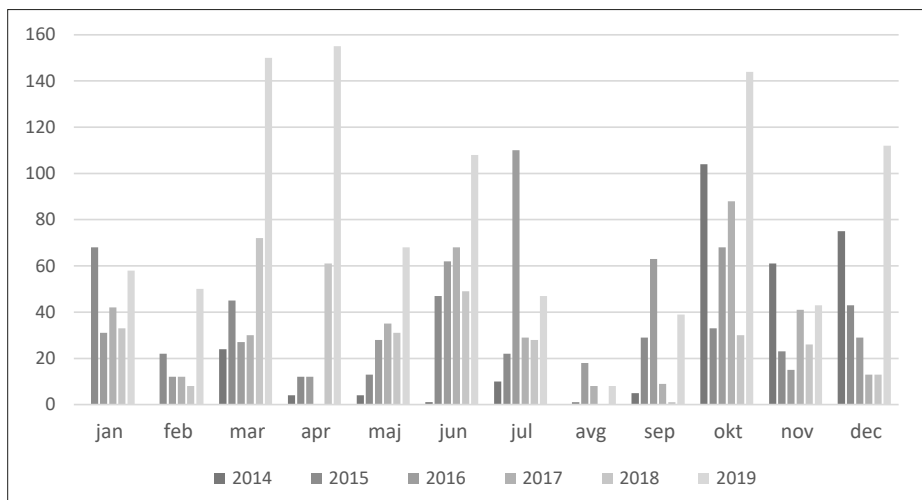
Slika 4: Kazalec izposoje na potencialnega uporabnika v Univerzitetni knjižnici Maribor in na Medicinski fakulteti

6.3 Ugotavljanje časovne porazdelitve uporabe sobe dr. Zore Janžekovič in izposoje Zbirke modelov organov človeškega telesa in kosti

Iz zbranih podatkov, ki so predstavljeni v Preglednicah 1 in 2, smo izdelali grafično predstavitev obsega uporabe (Univerzitetna knjižnica Maribor) (Slika 5) in izposoje (Medicinska fakulteta) (Slika 6).

Slika 5: Uporaba sobe dr. Zore Janžekovič po mesecih v posameznih letih

Slika 6: Izposoja modelov iz Zbirke modelov organov človeškega telesa in kosti po mesecih v posameznih letih

V časovni porazdelitvi podatkov o uporabi oz. izposoji izstopata dva vrhova, prvi v pomladnih in drugi v jesenskih mesecih. Izstopajo meseci, ko se odvija pedagoški proces z vsebinami anatomije. Modele namreč uporabljajo večinoma v knjižnici, pri študiju za sprotne kolokvije.

7 Razprava

Glede prvega zastavljenega vprašanja o absolutnih vrednostih izposoje oziroma uporabnosti zbirke modelov lahko povzamemo, da je uporaba zbirk v vseh letih v Univerzitetni knjižnici Maribor v povprečnih vrednostnih mesečnega obiska. To pomeni, da ni opaznejših nihanj v uporabi zbirke med leti. Predvsem pa je pomembno, da tudi ko so v knjižnici Medicinske fakultete leta 2014 vzpostavili zbirko, se to ni odrazilo v upadu uporabe zbirke v Univerzitetni knjižnici Maribor. Tudi najnižje vrednosti mesečnega obiska so bile zabeležene leta 2011, pred uvedbo druge zbirke na drugi lokaciji. Po drugi strani iz podatkov izposoje modelov zbirke na Medicinski fakulteti razberemo, da se izposoja večinoma ne spreminja in je v enakem razponu, nad 300 izposoj na leto. Izstopata le dve leti, in sicer leto 2016, ko je bilo 515, in leto 2019, ko je bilo 982 izposojenih modelov zbirke. Razliko v frekvenci izposoje zbirke lahko razložimo s tem, da se generacije študentov med seboj razlikujejo glede na natančnost in zavzetost, imajo pa tudi različne zahteve in želje ter različne poglede na študij.

Glede na rezultate za izbrana kazalca (obrat knjižnične zbirke in izposoja na potencialnega uporabnika) smo za obe zbirki modelov organov potrdili njuno upravičenost. Kazalec obrata knjižnične zbirke vrednoti stopnjo uporabe oz. izposoje zbirke. Absolutno višja vrednost kazalca kaže na bolj intenzivno uporabo in relevantnost zbirke, kar je doseženo tako v zbirki Medicinske fakultete kot v Univerzitetni knjižnici Maribor. Od leta 2014 naprej je obrat knjižnične zbirke na Medicinski fakulteti nad 13, najvišji je bil leta 2016, ko je bil 23,4. Pri številu izposojenih anatomskih modelov v letu 2019 zasledimo rast, in sicer smo v obdobju od januarja do oktobra zabeležili 827 izposoj inventarnih enot zbirke, kar pomeni občutno višjo vrednost obrata knjižničnega gradiva, kar 31,8. Zato smo konec leta dokupili nove modele in s tem povečali knjižnično zbirko na 45 inventarnih enot. Glede na visok indeks obrata knjižnične zbirke v vseh letih lahko potrdimo, da je knjižnična zbirka modelov za anatomijo ustrezna ter hkrati tudi zelo uporabna za študente medicine. V Univerzitetni knjižnici Maribor je omenjeni kazalec v merjenem obdobju okoli 20, kar prav tako predstavlja visoko vrednost in s tem upravičenost oblikovanja, vzdrževanja in nadgradnje omenjene zbirke.

Po drugi strani smo do enakih ugotovitev o ustreznost zbirke prišli tudi z računanjem kazalca izposoje na potencialnega uporabnika, za katere smo šteli vpisane študente 1. letnika medicine na Medicinski fakulteti v danem študijskem letu. Tudi s tem kazalcem smo želeli oceniti kakovost in relevantnost knjižnične zbirke. Prav tako smo želeli preveriti sposobnost knjižnice za promocijo uporabe lastne knjižnične zbirke, to je promocijo novih zbirk. Absolutno višja vrednost kazalca kaže, da so študentje dobro sprejeli gradivo in da jim gradivo koristi pri študiju. Tudi v tem primeru zasledimo leta 2019 občutno povečanje kazalca izposoje na Medicinski fakulteti, glede na leto pred tem, po drugi strani pa tudi višjo vrednost kazalca v primerjavi s kazalcem v Univerzitetni knjižnici Maribor v istem obdobju. Višjo vrednost kazalca izposoje na Medicinski fakulteti si razlagamo s fizično bližino zbirke, kajti knjižnica se nahaja v zgradbi fakultete. V Univerzitetni knjižnici Maribor pa je omenjeni kazalec visok, saj sta povpraševanje in uporaba modelov organov še vedno večja od ponudbe. Hkrati pa za Univerzitetno knjižnico Maribor velja, da študentje radi študirajo v njenih prostorih, saj jim je ob ponudbi študijske infrastrukture omogočeno tudi druženje, ugodna pa je tudi lokacija v središču mesta (Janžekovič in Milinović, 2019).

Nazadnje smo še želeli pregledati in ugotoviti, ali je uporabnost oz. izposoja zbirke odvisna od časovnega obdobja, torej kdaj jo študentje uporabljajo najbolj in kdaj najmanj. Tako smo primerjali podatke o časovni uporabi zbirk obeh knjižnic v posameznih mesecih skozi vsa leta, in sicer smo podatke preverjali na podlagi zasedenosti sobe dr. Zore Janžekovič v Univerzitetni knjižnici Maribor ter na podlagi števila izposoj inventarnih enot zbirke v knjižnici na Medicinski fakulteti. Ugotovili smo, da je uporaba zbirk višja v času pedagoškega procesa in nižja v izpitnih obdobjih. Še posebej bi izpostavili obdobje med oktobrom in decembrom, ko je izposoja v obeh knjižnicah najvišja v letu, saj tedaj potekajo predavanja, vaje in sprotne preverjanja znanja. Mogoče to lahko pripišemo zagnanosti študentov na začetku študija ali pa študijskim obveznostim, ki so pogoj za opravljanje izpita iz predmeta anatomija, kjer morajo študentje opraviti vse obvezne kolokvije v skupni vrednosti 70 %: *Thorax* – prsni koš (10 %); *Abdomen* – trebuh, trebušna votlina (10 %); *Pelvis* – medenica (10 %); *Membrum superius* – zgornja okončina, ramena, roka, podlaket, zapestje in roka (2,5 %); *Membrum inferius* – spodnja okončina, kolk, stegno, noga, gleženj in stopalo (2,5 %); *Collum et caput* – glava in vrat (25 %); *Systema nervosum centrale* – centralni živčni sistem (10 %) (Učni načrt predmeta, 2022). Za nadaljnjo bolj verodostojno razlago bi bilo potrebno podrobneje pregledati kurikulum predmeta anatomija in časovne termine obveznih kolokvijev, s čimer bi ugotovili, ali se čas obveznih kolokvijev ujema z višjo izposojjo oz. uporabo zbirke, ter opraviti natančno študijo uporabnikov. Dobljeni podatki nam bodo v veliko pomoč pri nadaljnjem načrtovanju pravil za uporabo študijskih prostorov in zbirk.

8 Zaključki

Iz zbranih rezultatov in ugotovitev zaključujemo, da je pomembno slediti potrebam uporabnikov. Hkrati pa, da je za nadaljnja načrtovanja nadgradenj, obnov in dopolnitev posebnih zbirk potrebno zasledovati njihovo uporabo. Z rezultati obeh kazalcev za ugotavljanje kakovosti zbirk lahko v bodoče načrtujemo povečanje obsega obeh zbirk glede na študijske vsebine pri predmetu anatomija na Medicinski fakulteti. Torej bomo v programe nabave lahko vključili potrebe po obnovi obrabljenih modelov in hkrati tudi predloge za nabavo dodatnih – dvojničnih modelov in tako povečali obseg obeh zbirk, kar bo seveda dodatno vplivalo na kakovost zbirk in študija medicine na Medicinski fakulteti. Ugotovitve glede časovne razporeditve uporabe obeh zbirk nam bodo pomagale pri načrtovanju upravljanja obeh zbirk (planiranje inventure, obnov in podobnih aktivnosti, ki bi motile uporabnike pri študiju). Študija uporabnikov obeh zbirk bi kakovostno dopolnila védenje o obeh zbirkah. V prihodnosti bi bilo smiselno raziskavo ponoviti in dopolniti ali razširiti, saj bi tako pridobili celotno sliko zbirk, njenega upravljanja in uporabnikov. Predstavljena raziskava je novost v našem prostoru, zato bi bilo smiselno podobne raziskave narediti in predstaviti še za druge tipe zbirk ali knjižnic.

Zahvala

Zahvaljujeva se kolegom, ki vestno beležijo izposojo posebnih zbirk.

Navedeni viri

Agee, J. (2005). Collection evaluation: a foundation for collection development. *Collection Building*, 24(3), 92–95.

Crawley-Low J. V. (2002). Collection analysis techniques used to evaluate a graduate-level toxicology collection. *Journal of the Medical Library Association*, 90(3), 310–6.

Dupont, C. in Yakel, E. (2013). »What's So Special about Special Collections?« Or, Assessing the Value Special Collections Bring to Academic Libraries. *Evidence Based Library and Information Practice*, 8(2), 9–21. <https://doi.org/10.18438/B8690Q>

Janžekovič, B. (2005). *Zbirka modelov organov človeškega telesa: katalog zbirke*. Univerza v Mariboru, Univerzitetna knjižnica Maribor.

Janžekovič, B. in Milinovič, Z. (2019). Knjižnični prostori in kakovost študija medicine na Univerzi v Mariboru. *Knjižnica*, 63(1–2), 163–190.

Kanič, I., Leder, Z., Ujčič, M., Vilar, P. in Vodeb, G. (2009). Bibliotekarski terminološki slovar [monografija]. *Knjižnica*, 53(3–4). <https://knjiznica.zbds-zveza.si/knjiznica/issue/view/554>

Kazalci delovanja knjižnic in njihova uporaba: Kazalci uspešnosti za visokošolske knjižnice (2020). Narodna in univerzitetna knjižnica. <https://bibsist.nuk.uni-lj.si/kazalci/index.php#vs>

Kodrič-Dačić, E. (2007). Uvod in izgradnja knjižničnih zbirk. *Knjižnica*, 51(1), 89–112.

Krajnc, I. (2002). *Dopolnjena vloga za pridobitev mnenja sveta za visoko šolstvo Republike Slovenije za ustanovitev Medicinske fakultete na Univerzi v Mariboru in univerzitetnega študijskega programa »Splošna medicina«*. Univerza v Mariboru.

Kranjc, I. (2014). Kako je nastajala Medicinska fakulteta Univerze v Mariboru. V I. Krajnc (ur.), *Deset let Medicinske fakultete Univerze v Mariboru* (str. 31–37). Univerza v Mariboru, Medicinska fakulteta.

Msonge, V. T. (2016). Evaluating library collection: a literature review. *African Journal of Finance and Management*, 25(1), 82–90.

Pečko-Mlekuš, H. (2000). Vrednotenje knjižničnih zbirk in hibridna knjižnica. *Knjižnica*, 44(1), 25–33.

Povzetek letnega poročila Komisije za ocenjevanje kakovosti MF UM za študijsko leto 2004/2005 (2005). Univerza v Mariboru, Medicinska fakulteta. https://www.mf.um.si/attachments/088_por0405.pdf

Povzetek letnega poročila Komisije za ocenjevanje kakovosti MF UM za študijsko leto 2005/2006 (2006). Univerza v Mariboru, Medicinska fakulteta. https://www.mf.um.si/attachments/088_por0506.pdf

Povzetek letnega poročila Komisije za ocenjevanje kakovosti MF UM za študijsko leto 2006/2007 (2007). Univerza v Mariboru, Medicinska fakulteta. https://www.mf.um.si/attachments/088_por0607.pdf

Samoevalvacijsko poročilo Medicinske fakultete Univerze v Mariboru, študijsko leto 2013/2014 (2015). Univerza v Mariboru, Medicinska fakulteta.

Sapač, I. (2004). *Poročilu o delu UKM za leto 2003*. Univerzitetna knjižnica Maribor.

Sapač, I. (2005). *Poročilu o delu UKM za leto 2004*. Univerzitetna knjižnica Maribor.

Sapač, I. (2006). *Poročilu o delu UKM za leto 2005*. Univerzitetna knjižnica Maribor.

Saračević, T. in Kantor, P. B. (1997). Studying the value of library and information services. Part II. Methodology and taxonomy. *Journal of the American Society for Information Science*, 48(6), 543–563. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(199706\)48:6<543::AID-ASI7>3.0.CO;2-U](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199706)48:6<543::AID-ASI7>3.0.CO;2-U)

Saračević, T. in Kantor, P. B. (1997). Studying the value of library and information services. Part II. Methodology and taxonomy. *Journal of the American Society for Information Science*, 48(6), 543–563. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(199706\)48:6<543::AID-ASI7>3.0.CO;2-U](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199706)48:6<543::AID-ASI7>3.0.CO;2-U)

Učni načrt predmeta anatomija (2022). Univerza v Mariboru, Medicinska fakulteta. <https://www.mf.um.si/attachments/article/3761/anat2223.pdf>

Zbirka modelov organov in kosti človeškega telesa: katalog zbirke, dostopne v knjižnici MF UM. (2020). Univerza v Mariboru, Medicinska fakulteta. <https://www.mf.um.si/attachments/article/4176/zmo2.pdf>

Boža Janžekovič

Univerza v Mariboru, Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna ulica 10, 2000 Maribor
e-pošta: boza.janzekovic@um.si

Zorica Milinović

Univerza v Mariboru, Medicinska fakulteta, Taborska ulica 8, 2000 Maribor
e-pošta: zorica.milinovic@um.si